

Ryszard Szczygieł

Rzemiosło miejskie w Opolu Lubelskim

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne 26, 33-49

1971

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIŃ — POLONIA

VOL. XXVI, 2

SECTIO F

1971

Institut Historii UMCS

Ryszard SZCZYGIEŁ

Rzemiosło miejskie w Opolu Lubelskim w XVI i pierwszej poł. XVII w.

Городское ремесло в Люблинском Ополе в XVI и первой половине XVII вв.

Artisanat urbain à Opole Lubelskie au XVI-è s. et dans la première moitié du XVII-e s.

W wyniku rozwiniętych badań nad historią wsi silnie uwidoczniły się funkcje i rola małych miast w procesach gospodarczych, zwłaszcza od XV do XVIII w. Musiało to spowodować szersze zainteresowanie się badaczy najmnijszym ogniwem wymiany handlowej, jakie stanowiły miasteczka, będące siedzibą targów.¹ Wbrew częstym stwierdzeniom o znikomej roli produkcyjnej tych osad, były one także poważnymi centrami produkcji rzemieślniczej, głównie dla najbliższego zaplecza — rynku lokalnego. Podobnie jak w dużych miastach, charakter produkcji i jej rozmiary kształtowane były przez zagadnienia rynkowe. Istotny był zwłaszcza krąg odbiorców wyrobów rzemieślniczych. Zdają się wyodrębnić cztery zasadnicze grupy odbiorców produkcji rzemieślniczej z małych miasteczek: okoliczni chłopi, potrzeby dworu (w miasteczkach prywatnych), przejeżdżający kupcy oraz produkcja na eksport. W zależności od położenia względem szlaków handlowych cel produkcji kształtował się różnie.

¹ Badania te objęły dotychczas niektóre tylko terytoria dawnej Rzeczypospolitej. Por. M. Horn: *Rzemiosło miejskie woj. belskiego w pierwszej połowie XVII w.*, Wrocław 1966; S. Gierszewski: *Struktura gospodarcza i funkcje rynkowe mniejszych miast woj. pomorskiego w XVI i XVII w.*, Gdańsk 1966; J. Małecki: *Rynek regionalny Krakowa w XVI w.*, Warszawa 1963; S. Pazyra: *Geneza i rozwój miast mazowieckich*, Warszawa 1959. Osiągnięcia historiografii omówił A. Wyrobisz: *Badania nad dziejami małych miast w Polsce*, „Przegląd Historyczny” 1968, R. 59, s. 124—125.

Niewątpliwie największe znaczenie dla wszelkiego typu miasteczek miał odbiorca wiejski. Pytanie tylko czy w całym okresie XVI i XVII w. Warto tutaj zwrócić uwagę na zmiany w strukturze społecznego podziału pracy, jakie miały miejsce w drugiej połowie XVI w. Wiązały się z nimi nowe funkcje miast prywatnych, które były często miejscami wymiany produktów wiejskich. W pewnym sensie spełniały także funkcje integrujące poddanych wielkich majątków feudalnych; mieszczenie posiadali role na wsi, rzemieślnicy wiejscy należeli do cechów miejskich. Przemiany te wpływały wydatnie na zmiany zwłaszcza w kręgu odbiorców wyrobów rzemieślniczych. W dalszej perspektywie powodowały przeobrażenia w systemie organizacji rzemiosła. Pewne zawody rozwijały się, inne znikwały z terenu małych miasteczek. Fluktuacje te były niewątpliwie powodowane popytem na jedne, a brakiem popytu na inne wyroby, czyli wiązały się ściśle z rynkiem.

Przedstawione tutaj rozważania na temat rozwoju wytwórczości rzemieślniczej w Opolu Lubelskim stanowią próbę odpowiedzi na powyższe pytania. Dochowany zespół ksiąg miejskich z XVI i XVII w.² pozwala prześledzić zwłaszcza główne tendencje rozwojowe opolskiego rzemiosła. Poruszając zagadnienia stanu ludnościowego, rozwoju produkcji miejskiej i przemian w jej strukturze organizacyjnej na przestrzeni 150 lat, przedstawię zjawiska istotne dla gospodarki miasteczka w okresie odrodzenia.

W czasie, kiedy zaczyna się najstarsza zachowana księga miejska (1510 r.) Opole miało już za sobą prawie stuletni okres miejskiego bytu.³ Lokowane na terenie, który przeżywał silny rozwój gospodarki towarowo-pieniężnej w XV w., szybko okrzepło, utrwalając swój miejski charakter. Należy się domyślać, że wiek XV to okres powolnego, ale systematycznego rozwoju miasteczka. Wyznaczają go chociażby uzyskanie w r. 1450 prawa magdeburskiego⁴ oraz przywilej Jana ze Słupczy z r. 1498 rozszerzający uprawnienia mieszczan.⁵

W XVI w. Opole znajdowało się w centrum trójkąta, jaki wyzna-

² Zespół ten znajduje się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie [dalej WAPL]. Z interesującego nas okresu pochodzą cztery księgi: 1 — Księga wójtowsko-radziecka z lat 1603—1743; 7 — Acta advocatalia z lat 1510—1593; 8 — Acta consularia z lat 1544—1602; 9 — Księga wieczysta — Inscriptiones z lat 1607—1758. Księgi te dostarczyły podstawowego materiału dla opracowania niniejszego artykułu.

³ Pod rokiem 1419 w księdze ziemskiej lubelskiej jest mowa o „civitas Opole”. WAPL, *Terrestria lublinensia*, 10, k. 286.

⁴ Kopia tego dokumentu znajduje się w WAPL, Księgi miejskie opolskiej [dalej KmO], 6, s. 5—8.

⁵ WAPL, Rząd gubernialny lubelski, 878; Statystyczne opisy miasta Opola z lat 1820—1860, s. 141.

czały główne drogi idące od Lublina w kierunku Wisły; pierwsza do Kazimierza a dalej do Radomia, druga do Zawichostu i Sandomierza.⁶ Opole posiadało połączenia z tymi szlakami, ale wydaje się, iż nie miały one większego znaczenia dla rozwoju miasteczka. Droga w kierunku Solca miała drugorzędne znaczenie dla handlu zachodniego Lublina, ale wydaje się, iż można mówić o jej wpływie na pomyślny rozwój Opolu w XVI w. W tym czasie nastąpił rozwój przestrzenny miasteczka.⁷ Szczególnie uwidocznił się on od połowy XVI w., kiedy to powstało w Opolu tzw. „nowe miasto”. Pierwsze wzmianki o nim pochodzą z lat pięćdziesiątych XVI w.⁸ Intensywną zabudowę tej części miasta rozpoczęto około r. 1565. W znacznym stopniu było to zasługą ówczesnego właściciela — S. Słupeckiego, który nadawał place oraz zachęcał przybyszów do osiedlenia się i pracy dla własnego pożytku.⁹ Wśród osiedlających się przeważali rzemieślnicy.¹⁰

Dla charakterystyki ekonomicznej miasta ważnym czynnikiem jest liczba jego mieszkańców. W przypadku Opolu szacunek jej natrafia na poważne trudności. Biorąc za podstawę sumę opłacanego szosu oraz mnożąc ją przez przyjęty wskaźnik — 116 osób na 1 złotówkę podatku — otrzymujemy liczbę 456 mieszkańców (ok. r. 1582).¹¹ Wielkość ta zgadza się poniekąd z obliczeniami S. Wojciechowskiego, który zaliczył Opole do grupy miast woj. lubelskiego, liczących od 400 do 1000 mieszkańców.¹²

Wydaje się to jednak niezbyt prawdopodobne, że w okresie największego rozkwitu miasteczko posiadało mniej więcej tylu mieszkańców, ilu

⁶ Por. A. Wyrobisz: *Handel Solca nad Wisłą do końca XVIII w.*, „Przegląd Historyczny” 1966, R. 57, s. 15—46; R. Szczygieł: *Początki organizacji cechowej w Opolu Lubelskim*, „Rocznik Lubelski”, t. 14 (oddano do druku).

⁷ O ile w latach trzydziestych XVI w. miasteczko płaciło średnio 24 grosze jednej raty szosu, to w roku 1582 już trzy floreny 10 gr. Por. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej AGAD], Archiwum Skarbu Koronnego [dalej ASK], 33, k. 60v, 204v, 238/9, 331. Suma ta nie uległa zmianie przez cały wiek XVII, ale było to chyba wynikiem zryczałtowania poborów.

⁸ Por. WAPL, KmO, 8, s. 18, 30, 45—46.

⁹ Por. wytyczne dla mieszkańców Opolu z r. 1568, wydane z okazji pozabawienia placu w miasteczku Klimka z Opolu, gdyż nie pobudował się w oznaczonym czasie. WAPL, KmO, 7, s. 436—439.

¹⁰ Por. *Ibid.*, s. 332, 405, 443, 447, 449.

¹¹ Zastosowano tutaj szacunek proponowany przez E. Vielrose: *Ludność Polski od X do XVIII w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1957, R. 5, s. 37. Zasadność obliczenia ludności na podstawie wysokości szosu negują I. Gieysztorowa i T. Ladogórski: *W sprawie nowych badań nad zaludnieniem dawnej Polski*, *Ibid.*, 1958, R. 6, s. 54—55. Por. uwagi na ten temat Z. Guldony: *Zaludnienie miast kujawskich w XVI i pierwszej połowie XVII w.* [w:] *Prace Komisji Historycznej Bydgoskiego Tow. Naukowego*, I, Bydgoszcz 1963, s. 54.

¹² S. Wojciechowski: *Województwo lubelskie w drugiej połowie XVI w.* [w:] *Atlas Hist. Polski*, nr 3, Warszawa 1966, s. 31.

udało się stwierdzić po wojnach połowy XVII w. i pożarze miasteczka w 1656 r.¹³ Właśnie przy pomocy szacunków podymnego z lat 1663 i 1673¹⁴, przyjmując powszechnie stosowany wskaźnik 6 osób na dom otrzymujemy około 450 osób. Nieco wyższą liczbę ludności podaje rejestr pogłównego z r. 1674. Odnotował on w Opolu 478 mieszkańców, w tym 88 Żydów.¹⁵

Częściową odpowiedź na wysunięte wątpliwości zawiera inwentarz włości opolskiej z r. 1689, gdzie zapisano — „(...) placow pod tem miastem wszystkich in numero 143”.¹⁶ Przyjmując, że w szczytowym okresie rozwoju, w drugiej połowie XVI w., liczba domów mogła się równać liczbie placów i mnożąc je przez 6 otrzymujemy maksimum ludności dla Opolu w okresie rozkwitu — 858 osób. Pewne przesłanki zdają się za tym przemawiać. W czasie rządów S. Słupeckiego i jego żony Zofii brak w księgach miejskich upomnień dla mieszczan, aby budowali na swych placach domy. Nakazy takie pojawiły się dopiero od r. 1606¹⁷, kiedy to Feliks Słupecki przykazuje mieszczanom opolskim, pod karą utraty placu, pobudować się w ciągu roku. Podobną ordynację wydała jego żona Barbara w r. 1628.¹⁸ W drugim wypadku nakaz mogło spowodować wyludnienie miasteczka przez zarazę z lat 1625—1628, której skutki odczuła cała Polska. Wydanie tych ordynacji nie świadczy zbyt dobrze o zamożności mieszczan opolskich w pierwszej połowie XVII w. Przyjęta liczba mieszkańców Opolu w drugiej połowie XVI w. (ok. 850) nie wydaje się zbyt wygórowana. Tomasz Opas jeszcze wyżej szacował zaludnienie Opolu i to w pierwszej połowie XVII wieku (od 1000 do 1200 mieszk.).¹⁹

¹³ W przywileju dla szewców z r. 1670 znajduje się wzmianka o spaleniu dokumentów w czasie „nieprzyjacielskiej inwazji Szwedów”. Biblioteka im. H. Łopacińskiego w Lublinie [dalej Bibl. Łop.], Rkps 183, s. 20.

¹⁴ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Rkps 86/II, s. 173 — „[...] podymne iuxta iuramentum anni 1663 od domow 75”. Rejestr z roku 1673 [Ibid., s. 194] podaje liczbę 74 domów.

¹⁵ Dysponujemy dwoma bliskimi sobie spisami pogłównego z lat 1674 (AGAD, ASK, 162, s. 64) oraz 1676 (*Źródła dziejowe*, t. XV: *Małopolska*, t. 4, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1886, s. 34a). Pełniejszym wydaje się rejestr z r. 1674, który uwzględnia mieszczan, przedmieszczan i służbę. Drugi ogranicza się tylko do mieszczan i stąd podaje niższe dane: 213 katolików i 64 Żydów. Bezwartościowość danych spisu z 1676 r. podniósł L. Bieńkowski: *Przemiany struktury agrarnej wsi od XVIII do poł. XIX w.*, Lublin 1959, s. 24—26. Por. uwagi I. Gieysztorowej: *Źródła i szacunki w badaniach osadnictwa i demografii polskiej XVI—XVII w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1962, R. 10, s. 585.

¹⁶ WAPL, Księgi grodzkie lubelskie. 121/21279, k. 21v—22v.

¹⁷ WAPL, KmO, 1, s. 46—47.

¹⁸ WAPL, KmO, 1, s. 170.

¹⁹ T. Opas: *Miasta szlacheckie woj. lubelskiego w XVIII w.*, Lublin 1966 (maszynopis rozprawy doktorskiej), s. 29.

W XVI w. ludność Opola to prawie w 100% Polacy. Nieliczne są wypadki występowania w księgach miejskich przedstawicieli innych narodowości. Znajduje się jedynie kilka nazwisk niemieckich. W pierwszej połowie XVII w. pojawiło się w miasteczku kilku Szkotów, którzy trudnili się handlem i lichwą. Jeden z nich John Patton pełnił nawet godność rajcy opolskiego.²⁰ Niezwykle prężną grupą narodowościową byli Żydzi. W połowie XVI w. było ich jeszcze niewielu.²¹ Napływ wyraźnie wzrasta w końcowych latach XVI w. Jest to zresztą zjawisko typowe dla całego województwa lubelskiego.²² W pierwszej połowie XVII w. liczba ludności żydowskiej nadal rośnie. Zwiększa się także ich rola w życiu miasteczka. Zajmowali się głównie areną, lichwą i handlem, w mniejszym stopniu rzemiosłem.

Obok liczby ludności bardzo poważnym miernikiem tężyzny gospodarczej danego miasta było rzemiosło. W Opolu odgrywało ono dużą rolę w zajęciach mieszkańców. Źródła nie pozwalają jednak przedsięwziąć dokładnie struktury zawodowej mieszczan opolskich. Operując określeniem „więcej tych” „mniej tamtych” możemy stwierdzić, iż więcej mieszkańców osady zajmowało się rzemiosłem, mniej zaś handlem. Pewną rolę w zajęciach mieszkańców odgrywało rolnictwo. Wskazuje na to chociażby interesujące zjawisko „agraryzacji” inwentarzy i testamentów mieszczańskich od końca XVI w.²³

Rozwój opolskiego rzemiosła możemy obserwować od roku 1510, z którego pochodzą najstarsze zapisy w księdze wójtowskiej. Informacje dotyczą przede wszystkim kowali, a następnie bednarzy, garncarzy, i kuśnierzy.²⁴ Około roku 1540 pojawiają się krawcy i szewcy.²⁵ W tym też mniej więcej czasie występują: kołodziej, ślusarz i kilku piekarzy. Pojawienie się zwłaszcza tych ostatnich świadczy wyraźnie o rozwoju

²⁰ Występuje on w księgach od lat dwudziestych XVII w. Rajcą był w latach 1623—1625. Por. WAPL, KmO, 9, s. 218. Oprócz Pattona występuje także Jakub Szkot, którego majątek licytują Żydzi w 1616 r., *Ibid.*, s. 91—92 oraz inny Szkot Barcla. *Ibid.*, s. 190, r. 1623.

²¹ S. Wojciechowski: *op. cit.*, s. 32, przyp. 99, szacuje ich liczbę na ok. 20. Por. uwagi T. Opasa: *Sytuacja ludności żydowskiej w miastach szlacheckich województwa lubelskiego w XVIII w.*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1968, nr 67, s. 6.

²² *Ibid.*, s. 5—7. Tutaj próba charakterystyki tego zjawiska.

²³ WAPL, KmO, 9, s. 14—15, 48, 51—53, 139, 184, 201, 245.

²⁴ Por. WAPL, KmO, 7, s. 2, 8, 18, 28—29.

²⁵ I. T. Baranowski: *Przemysł polski w XVI wieku*, Warszawa 1919, s. 105 i 181 stwierdza, że zawody te należały do najstarszych i najpopularniejszych rzemiosł w miastach polskich. Brak informacji o nich przed 1540 r. w Opolu należy złożyć na karb niedoskonałości zachowanych źródeł. W najstarszej księdze miejskiej jest luka, gdyż na stronach 48—127 wpisano sprawy z lat 1714—1717. Luka ta dotyczy właśnie dwudziestych i trzydziestych lat XVI w.

ekonomicznym miasteczka. Obok zaspokajania własnych potrzeb miasta produkowali oni zapewne dla przejeżdżających kupców. Wyliczone tutaj zawody jedynie za wyjątkiem kuśnierzy były nastawione głównie na produkcję dla szerokich mas ludności. Rozwój ich świadczy o intensyfikacji wymiany Opolą z zapleczem wiejskim i o rozwoju rynku lokalnego miasteczka.

Liczba zapisów wzrasta od połowy XVI w.²⁶ Pojawiają się przedstawiciele nowych rzemiosł oraz zwiększa się liczba wytwórców uprawiających stare. Porównanie liczby informacji o rzemieślnikach z lat 1551—1565 (74) z piętnastoleciem następnym — 1566—1580 (175) wykazało ich znaczny przyrost, który wynosi około 136%.

Wzrost ten obrazuje nam rozwój ilościowy rzemiosła z jednej strony, z drugiej zaś świadczy o bogaceniu się przedstawicieli tej gałęzi gospodarki miejskiej.

Przybywający coraz liczniej do miasteczka rzemieślnicy zaczęli zabiegać o ustabilizowanie prawne swojego stanu posiadania, zarówno w Opolu, jak i wobec organizacji rzemieślniczych w innych miastach woj. lubelskiego i całej Polski. Taką stabilizację zapewniłoby im uzyskanie zezwolenia na organizację cechów. Popierani przez właściciela rozpoczęli więc starania o odpowiedni przywilej królewski. Zostały one uwieńczone sukcesem. Dnia 8 marca 1569 r., na sejmie w Lublinie, Zygmunt August wydał przywilej zezwalający na zorganizowanie i swobodny rozwój w Opolu „*societates seu contuberniis alias cechow*”.²⁷ Król uczynił to, jak stwierdził w dokumencie, na prośbę kasztelana lubelskiego — S. Słupeckiego, ale nie ulega wątpliwości, że inicjatywa wyszła od rzemieślników opolskich. Wydarzenie to było ich niewątpliwym sukcesem. Jednocześnie zamykało pierwszy etap w rozwoju wytwórczości miasteczka.

Mimowolnie nasuwa się uwaga: dlaczego organizacje cechowe powstały w Opolu tak późno, bo w przeszło 100 lat po nadaniu prawa niemieckiego. Pod tym względem Opole nie było jedynym przykładem z terenów między Bugiem a Wisłą.²⁸ Jako główny motyw tego stanu rzeczy należałoby uwzględnić słabość rzemiosła w miasteczku. Jego przedstawiciele nie mogli przeciwstawić się niechętniej wobec cechów postawie rady miejskiej. Było przecież zjawiskiem powszechnym, że rady miejskie patrzyły niezbyt łaskawie na organizacje cechowe, upatrując w nich zorganizowany czynnik oporu wobec własnego monopolu władzy.

²⁶ Por. WAPL, KmO, 7, s. 320 i nn.; 8, s. 41 i nn.

²⁷ Bibl. Lop. 183, s. 1—3.

²⁸ Według K. Myślińskiego organizacje cechowe w Lublinie powstały także ze znacznym opóźnieniem. Por. *Lata walki o samorząd [w:] Dzieje Lublina — próba syntezy*, t. 1, pod red. J. Mazurkiewicza, Lublin 1985, s. 58—59.

W większości miast opanowane przez kupców, nie starały się więc rady miejskie o zorganizowanie życia rzemieślnikom. Pamiętajmy również o niechętniej cechom postawie społeczeństwa szlacheckiego w XV i XVI w. Słupeccy, jako przedstawiciele swej grupy, nie chcieli się najprawdopodobniej zgodzić na ich organizację. Sytuacja uległa zmianie po objęciu rządów przez S. Słupeckiego. Związany z ruchem reformacyjnym właściciel doceniał, podobnie jak wielu jego współwyznawców, rolę miast w życiu gospodarczym. Dążył więc do zapewnienia odpowiednich warunków rozwoju dla siedziby swych dóbr. Tutaj interesy jego i rzemieślników opolskich zbiegały się. Za wypadkową tych dwu tendencji można uznać przywilej z 1569 r.

Dokument królewski był korzystny przede wszystkim dla majstrów, którzy już posiadali w Opolu warsztaty. Słowa „*concedimus et damus artificibus praefati oppidi [...]*”²⁹ świadczą, iż wszystkie prawa i przywileje zawarte w dokumencie dotyczą głównie rzemieślników osiadłych już w Opolu. Powołanie do życia cechów utrudniło raczej napływ do miasteczka dalszych wytwórców, w których miejscowi widzieli swoich konkurentów. Dlatego należy podkreślić, iż wydanie przywileju przez ostatniego z Jagiellonów zamknęło okres masowego napływu do Opolu rzemieślników z zewnątrz.

Król pozwolił opolanom zorganizować korporacje, dla których wzorem miały być cechy lubelskie.³⁰ Częsty to wypadek, gdy organizacje rzemieślnicze w miastach małych tworzone na wzór stowarzyszeń w sąsiednim mieście dużym. W dokumencie dla Tyszowiec, wystawonym w kilka miesięcy po opolskim mówi się, że cechy tamtejsze mają otrzymać taką organizację, jaką mają cechy w Bełzie, stolicy województwa.³¹

Przedstawiciele zawodów wchodzących w skład każdego z cechów mieli prawo wyboru cechmistrza. Dokument mówi wprawdzie o jednym cechmistrzu, ale — jak wykazują źródła późniejsze — cechy posiadały ich dwu: starszego i młodszego.³² Mieli oni prawo sądenia i karania wykroczeń braci cechowej oprócz wystąpień przeciwko radzie i burmistrzowi, które zostały zastrzeżone dla sądów miejskich.³³

Strukturę organizacyjną opolskiego rzemiosła, jaką ustalił przywilej królewski, przedstawia tabelka 1.

²⁹ Bibl. Łop. 183, s. 1.

³⁰ *Ibid.*, s. 3.

³¹ AGAD, Metryka Koronna, 107, s. 143.

³² Wskazują na to zapisy elekcji cechmistrzów dokonywane w drugiej połowie XVII w. Por. WAPL, KmO, 2: księga wójtowska z lat 1676—1717, s. 157 (1677 r.).

³³ Bibl. Łop. 183, s. 3.

Tabela 1

lp.	Nazwa cechu ^{a)}	Zawody w nim zgrupowane (wg przywileju)	Zawody odnotowane w księgach miejskich w latach 1561—1575
1.	Rzemiosł drzew- nych	cieśle, stolarze, stelmachowie, kołodzieje, bednarze, toka- rze, sitarze oraz inni obra- biający drewno	cieśle, stolarze, kołodzieje, bednarze, tokarze
2.	Odzieżowy	krawcy, kuśnierze,	krawcy, kuśnierze
3.	Tkacki	czapnicy, tkacze, sukiennicy	tkacze
4.	Rzemiosł metalo- wych	kowale, ślusarze, kotlarze oraz inni pracujący dużym młot- kiem	kotlarze, kowale, ślusarze
5.	Szewski	szewcy, garbarze	szewcy, garbarze
6.	Pracujących ma- łym młotkiem	rymarze, siodlarze, paśnicy, miecznicy, miechownicy	miecznicy, rymarze
7.	Rzemiosł spożyw- czych	piekarze, rzeźnicy, piwowaro- wie, strycharze, garnarze	piekarze, rzeźnicy, słodowni- cy, garnarze

a) nazwy cechów pochodzą od autora.

Z powyższego zestawienia wynika, iż cechy tworzone w Opolu miały być stowarzyszeniami zbiorowymi o dwójakiej strukturze. Jedne grupowały rzemieślników wytwarzających wyroby z tego samego surowca: skóry, drewna, żelaza, wełny. Inne miały charakter zbiorczy; wchodził do nich przedstawiciel mniej licznych w mieście specjalności (dwa ostatnie w tabelce 1). Podobny charakter miał cech krawców i kuśnierzy, których łączyło chyba to, że wytwarzali odzież.

Tabela 1 ilustruje też fakt, iż nie wszystkie rzemiosła wymienione przez dokument królewski znajdowały się w Opolu. W cechu rzemiosł drzewnych brak sitarzy, w tkackim — sukienników. Brak przedstawicieli tego zawodu — jak się wydaje — wcale nie oznacza ich nieobecności w Opolu. I. T. Baranowski podaje, że na ziemiach polskich w XVI w. używano na oznaczenie tego rzemiosła wymiennie terminu „pannifex” i „textor”.³⁴ Drugie określenie oznacza tkacza. Być może pod terminem „textor” kryją się w Opolu przed 1576 r. tkacze i sukiennicy.³⁵ Inaczej przedstawia się sprawa z całym cechem „robiących małym młotkiem”.

³⁴ Baranowski: *op. cit.*, s. 165.

³⁵ W tym roku występuje przed sądem wójtowskim *Venceslaus pelfifex*. WAPL, KmO, 7, s. 541. Odtąd sukiennicy występują pod swoją nazwą.

Księgi odnotowały jedynie 1 rymarza i 2 mieczników występujących w latach 1567—1572.³⁶ Zachodzi pytanie dlaczego nie doszło do osiedlenia większej liczby przedstawicieli tych specjalności? Przyczyny wydają się być wielorakie. Należy tutaj uwzględnić przede wszystkim wielkość miasteczka. W bezpośrednim zapleczu Opolu nie bardzo widać zapotrzebowanie na wyroby rymarskie, siodlarskie, miechownicze, miecznicze czy paśnicze. Chłopi, którzy byli przecież najpoważniejszymi odbiorcami produktów rzemiosła opolskiego, sami umieli sporządzać sobie uprząż, bez siodeł mogli się obejść, broni nie kupowali, a noże dostarczali im kupcy z miast większych. Wpłynąć mogła także mała odległość od stolicy województwa — Lublina. Szlachta, która była głównym odbiorcą produkcji powyższych rzemiosł, tam mogła szukać potrzebnych przedmiotów. W każdym bądź razie w księgach miejskich z końca XVI i pierwszej połowy XVII w. odnaleziono jedynie trzech rymarzy i jednego miechownika, występujących w latach 1605—1644.³⁷ Przedstawicieli pozostałych specjalności brak zupełnie.

Powyższe uwagi zdają się wskazywać, iż struktura rzemiosła opolskiego, ustanowiona przez dokument z r. 1569 nie była wynikiem zastosowania formularza kancelaryjnego, a opierała się na konkretnej sytuacji, jaka panowała w miasteczku. Wskazuje na to znikoma liczba zawodów nie odnotowanych w księgach miejskich. Te nawet, o których brak informacji, znalazły się najprawdopodobniej w dokumencie dzięki inspiracjom właściciela, liczącego na osiedlenie w miasteczku przedstawicieli brakujących specjalności. Zabieg ten nie udał się Słupeckiemu częściowo z powodów podanych poprzednio.

Nowe organizacje zostały powołane do życia rychło po otrzymaniu przywileju. Należy przypuszczać, iż rzemieślnicy opolscy zwrócili się do swoich towarzyszy w Lublinie z prośbą o instrukcje. Przecież dokument królewski nakazywał im wzorować się na organizacjach lubelskich. Otrzymali zapewne z Lublina pouczenia, względnie odpisy statutów, co było powszechnie praktykowanym wówczas zwyczajem. Niestety, w źródłach opolskich ani lubelskich nie dochował się do naszych czasów żaden ślad tej korespondencji. Zachowane przywileje i statuty cechowe z XVII w.³⁸ zdają się wskazywać, iż opolanie dość ogólnie potraktowali wzory lubelskie. Porównanie tych dokumentów z podobnymi w stolicy województwa

³⁶ Byli to: Wojciech miecznik. WAPL, KmO, 8, s. 167, 171, 183 — lata 1567—1569), Jan miecznik (*Ibid.*, s. 221, 238; r. 1572, Maciej rymarz (*Ibid.*, s. 212—213; r. 1571).

³⁷ WAPL, KmO, 1, s. 45, 282; 9, s. 67, 105.

³⁸ Por. odpisy statutów dotyczących cechów: szewskiego z r. 1633 i 1670 oraz sukieniczego z r. 1662, dokonane z oryginałów przechowywanych w skrzynkach cechowych w Opolu, przez H. Łopacińskiego. Bibl. Łop. 183.

wykazuje znaczne różnice,³⁹ Oczywiście dokładne przeniesienie wzorów lubelskich do Opola nie było możliwe chociażby ze względu na odmienną rangę obydwu miast.

Po tych czynnościach przygotowawczych przystąpili opolanie zapewne do tworzenia własnych cechów. Do roku 1572 powstały na pewno dwa z nich: rymarsko-mieczniczy i szewski.⁴⁰ Należy przyjąć, iż pozostałe powstały równocześnie z nimi lub nieco później.

Brak źródeł nie pozwala śledzić dalszego rozwoju organizacji cechowych na terenie Opola. Brakuje zwłaszcza materiałów dla zjawiska, które musiało wystąpić rychło po zorganizowaniu cechów, tj. walki klasowej; konkurencji ze strony rzemieślników pozacechowych. Zachowane księgi wójtowsko-radzieckie z końca XVI i pierwszej połowy XVII w. nie zawierają najmniejszej nawet informacji na ten temat. O występowaniu na terenie Opola tego, powszechnego w warunkach ówczesnej gospodarki, zjawiska informują nas statuty cechowe: szewców z 1633 i sukienników z 1662 r.⁴¹ Zawierają one jednak ogólne stwierdzenia o ściganiu partaczy oraz o przestrzeganiu, aby obcy nie wykupywali przed cechowymi surowca.⁴² Statuty te pozwalają stwierdzić, iż walka pomiędzy rzemiosłem cechowym a pozacechowym i wiejskim przebiegała na terenie Opola łagodniej niż to miało miejsce w miastach silniejszych ekonomicznie, a zwłaszcza królewskich. Wydaje się to dość prawidłowe, jeśli zauważymy, że okoliczne wsie były również własnością Słupeckich. Rzemiosło miejskie i wiejskie w swoich włościach traktowali oni jednakowo, zapewniając im zarazem jednakowe warunki rozwoju.⁴³ Świadczy o tym chociażby punkt statutu dla szewców z r. 1633, gdzie czytamy: „gdyby który ze wsi chciał cech przyjąć, mają go przypuścić, chociaż na wsi mieszkającego”.⁴⁴ Rzemieślnicy wiejscy posiadali często place i domy w mieście⁴⁵, przyjmomo-

³⁹ Por. WAPL, Cechy Lublina i Lubelszczyzny, Przywilej dla sukienników z r. 1558, sygn. 1; Przywilej dla cechu szewskiego z r. 1566, AGAD, Metryka Koronna, ks. 101, k. 338—339.

⁴⁰ W dniu 9 XI 1571 r. przed sądem radzieckim Maciej rymarz skarży współbraci z cechu. WAPL, KmO, 8, s. 212—213. W transumpcie statutu dla cechu szewskiego, wydanym przez Władysława IV w r. 1633 (Bibl. Lop. 183, s. 10—11) jest wzmianka, że został on wydany przez biskupa krakowskiego Filipa Padniewskiego. Padniewski był biskupem do dnia 5 maja 1572 (data jego śmierci) i przed tym dniem musiał zatwierdzić powyższy dokument.

⁴¹ Bibl. Lop. 183, s. 10—15; 16—19.

⁴² *Ibid.*, s. 14, 19.

⁴³ Por. uwagi na ten temat H. Samsonowicza: *Rzemiosło wiejskie w Polsce XIV—XVII w.*, Warszawa 1954, s. 210—212.

⁴⁴ Bibl. Lop. 183, s. 14.

⁴⁵ „dom koło slosarza kamienieckiego” — WAPL, KmO, 8, 341 (1590 r.), „ogrod Szczęsnego kowala z Niezdowa” — *Ibid.*, 8, 514 (r. 1595).

wali miejskie prawo, a nawet byli ławnikami sądu wójtowskiego⁴⁶. Milczenie ksiąg miejskich wydaje się teraz zrozumiałe.

Struktura organizacyjna rzemiosła opolskiego ustanowiona przez przywilej królewski, uległa w ciągu następnego stulecia daleko idącym zmianom. Dowiadujemy się o tym z elekcji cechmistrzów, systematycznie zapisywanych do ksiąg radzieckich w drugiej połowie XVII w. Zapisy dotyczą wyboru władz pięciu cechów: krawieckiego, szewskiego, kowalskiego, piekarskiego i sukienniczego.⁴⁷ Organizacje te miały charakter zbiorczy, chociaż w księgach występują często jako stowarzyszenia jednozawodowe. Zjawisko to dostrzegł i omówił M. Horn.⁴⁸ Uwagi jego potwierdza w pełni materiał opolski. Na podstawie licznych zapisów dotyczących rzemieślników udało się ustalić, jakie zawody były zgrupowane w poszczególnych cechach. Zagadnienie to ilustruje tabela 2.

Tabela 2

Lp.	Nazwa cechu	Zawody w nim zgrupowane ^{a)}
1.	Szewski	szewcy, garbarze, rymarze
2.	Krawiecki	krawcy, kuźnierze
3.	Kowalski	kowale, ślusarze, kołodzieje, stelmachowie, cieśle, stolarze, bednarze, garncarze, strycharze
4.	Sukienniczy	sukiennicy, czapnicy, tkacze
5.	Piekarski	piekarze, rzeźnicy, piwowarowie, gorzelnicy, słodownicy

a) wymieniono jedynie te zawody, co do których zachowały się informacje, że wchodziły w skład danego cechu.

Zbiorowy charakter cechów nie uległ zmianie, ale występujące w miasteczku zawody były pogrupowane w sposób nieco odmienny. W świetle danych zawartych w tabelce 2 okazuje się, że uległ likwidacji cech rymarsko-mieczniczy, najprawdopodobniej wskutek małej liczby majstrów uprawiających wchodzące w jego skład zawody. Ci zaś, którzy pozostali (rymarze) weszli do cechów pokrewnych.

Drugi interesujący moment tego porównania, to połączenie dwu cechów grupujących rzemiosła produkcyjne: kowalskie, ślusarskie, koło-

⁴⁶ Szczęsny kowal skokowski w latach 1613—1614. WAPL, KmO, 9, s. 48, 51, 52.

⁴⁷ WAPL, KmO, 1, s. 294 (r. 1657); 9, s. 459 (r. 1676); 2, s. 157 (r. 1677) i inne.

⁴⁸ M. Horn: *Lokalizacja cechów i specjalności rzemieślniczych w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w latach 1550—1650*, „Przegląd Historyczny” 1970, R. 61, s. 406.

dziejskie, stolarskie i ciesielskie w jedną organizację. Do cechu tego weszli także garncarze i strycharze, nie mający nic wspólnego z organizacją rzemiosł spożywczych, tutaj zaś mieli pokrewne produkcyjnie zawody: stolarski i ciesielski. Tak zorganizowany cech zbiorowy był najsilniejszą organizacją zawodową w mieście.⁴⁹

Zmiany organizacyjne wyszły — jak się wydaje — na dobre opolskiemu rzemiosłu. Podział ustanowiony przez dyplom Zygmunta Augusta był zbyt sztuczny. Nie możemy jednak stwierdzić, czy zmiany te były wynikiem jednorazowego aktu prawnego, czy też procesu ewolucji. Druga droga wydaje się bardziej prawdopodobna. Zmiany, o których mowa, musiały w każdym bądź razie nastąpić przed połową XVII w., gdyż z r. 1657 posiadamy pierwsze informacje o nowej strukturze.⁵⁰

Obok struktury organizacyjnej o znaczeniu opolskiego rzemiosła decydował stopień specjalizacji, będący zarazem miernikiem postępu technicznego. Specjalizacja ta uwidoczniła się w ciągu badanego okresu dość wyraźnie. Przemiany, jakie zaszły w latach 1510—1650⁵¹, ilustruje tabelka 3.

Przy podziale na okresy przyjęto jako cezury: rok 1569 (założenie cechów, co stworzyło nową sytuację w rzemiosle) oraz rok 1600. Ta granica jest raczej umowna, a związana jest z sygnalizowanym niejednokrotnie przełomem w dziejach rzemiosła polskiego, przypadającym na schyłek wieku XVI.⁵²

W całym badanym okresie wzrasta systematycznie liczba występujących na terenie miasteczka zawodów. Znaczny skok jest widoczny szczególnie w okresie drugim, w porównaniu z pierwszym. O ile w latach 1510—1568 posiadamy informacje o przedstawicielach 18 rzemiosł, to w latach 1569—1600 już o 30. Oczywiście dane te należy traktować jako orientacyjne. Nie możemy zaręczyć, że występowały owe specjalności równocześnie. Poza tym zawody nowe w okresie drugim mogły wystąpić jeszcze przed 1569 r., ale nie zostały odnotowane. Przykład sukienników zdaje się na to wskazywać.

Jednocześnie rysują się drogi, jakimi następowało zwiększenie się liczby zawodów. W grupie rzemiosł spożywczych mamy niewątpliwie do

⁴⁹ Podobne zjawisko wystąpiło w Kraśniku, gdzie kowale jeszcze w r. 1588 mieli własny cech. W r. 1612 wchodzili już w skład zbiorowego wraz z miecznikami, ślusarzami, bednarzami, kołodziejami, kotlarzami, siodlarzami, stolarzami, stelmachami, złotnikami, rymarzami, paśnikami, postrzygaczami, sukiennikami, iglarzami i grzebiennikami. J. Albin: *Rzemiosło i handel w Kraśniku w XVI i XVII w.* [w:] *Z dziejów powiatu kraśnickiego*, Lublin 1962, s. 89.

⁵⁰ WAPL, KmO, 1, s. 294.

⁵¹ Do jej sporządzenia wykorzystano informacje zawarte we wszystkich czterech księgach miejskich. Por. przypis 3.

⁵² Por. uwagi M. Małowista: *Rzemiosło polskie w okresie Odrodzenia* [w:] *Odrodzenie w Polsce*, t. 1: *Historia*. Warszawa 1955, s. 276—277.

Tabela 3

Grupa wytwórczości rzemieślniczej	Zawody występujące w l. 1510—1568	Zawody występujące w latach 1569—1600	Zawody występujące w latach 1600—1650
Spożywcza	młynarze, piekarze, piwowarowie rze, rzeźnicy,	młynarze, piekarze, rzeź- nicy, piwowarowie, gorzelnicy, słodownicy	młynarze, piekarze, piwowarowie, go- rzelnicy, rzeźnicy, słodownicy, szynka- rze, kucharze
Włókienniczo- -odzieżowa	tkacze, krawcy	tkacze, krawcy, sukien- nicy	tkacze, sukiennicy, czapnicy, krawcy, obruśnicy
Skórzana	kuśnierze, szewcy	garbarze, szewcy, kuś- nierze, rymarze	garbarze, szewcy, ry- marze, kuśnierze, miechowicy
Drzewna	bednarze, koło- dzieje	bednarze, kołodzieje, to- karze, stelmachowie, stolarze	bednarze, stolarze, ko- łodzieje, stelmacho- wie
Metalowa	kowale, ślusarze, miecznicy	kowale, ślusarze, kotla- rze, miecznicy, złotnicy	kowale, ślusarze, kot- larze, złotnicy
Budowlana i ceramiczna	cieśle, malarze, garncarze	cieśle, murarze, malarze, szklarze, garncarze	cieśle, gonciarze, stry- charze, murarze, garncarze, zdunowie, malarze, szklarze
Usługowa	balwierze, ła- ziebnicy	balwierze (cyrulicy), łaziebnicy	cyrulicy, łaziebnicy, aptekarze

czynienia ze specjalizacją, gdyż nowy zawód: gorzelnictwo wyodrębnił się spośród piwowarów. Można już mieć wątpliwości co do słodowników. To samo zjawisko obserwujemy w grupach: włókienniczo-odzieżowej, skórzaney i drzewnej. W dwu następnych — metalowej oraz budowlanej i ceramicznej — zwiększenie liczby zawodów nastąpiło przez import do Opola kotlarzy i złotników oraz murarzy⁵³ i szklarzy. Brak tych ostatnich przed rokiem 1569 nie oznacza wcale, że mieszczanie opolscy nie używali szyb i innych wyrobów szklanych. Według A. Wyrobisza, w miastach polskich, zwłaszcza mniejszych, szklarstwo było często zajęciem ubocznym przy wykonywaniu innych rzemiosł, poza tym opolanie mogli być obsługiwani przez szklarzy z miast sąsiednich.⁵⁴ Jedynie grupa rzemiosł usługowych

⁵³ Brak murarzy przed rokiem 1582, kiedy to pojawia się Jan mularz (WAPL, KmO, 8, s. 389), można też tłumaczyć zjawiskiem sygnalizowanym przez historyków sztuki o dość późnym rozdzieleniu zawodów murarzy i cieśli. Por. *Historia sztuki polskiej*, t. 2, Warszawa 1965, s. 157.

⁵⁴ A. Wyrobisz: *Szkló w Polsce od XIV do XVII wieku*, Wrocław 1968, s. 197.

nie zanotowała nowego zawodu w okresie drugim. Tutaj jednak trudno byłoby mówić o specjalizacji.

Zwiększenie się liczby zawodów po r. 1569 zdaje się być równoznaczne ze wzrostem ilościowym tej grupy ludności. Rozwój rzemiosła wiązał się niewątpliwie ze wzrostem oddziaływania gospodarczego (rozwój rynku lokalnego). Stąd najsilniej rozwijały się te zawody, które produkowały na jego potrzeby: kowalstwo, krawiectwo, tkactwo i szewstwo.

Inaczej zupełnie przedstawia się sytuacja w okresie trzecim. Obserwujemy co prawda dalszy wzrost liczby rzemiosł, których teraz jest 37, ale o rzeczywistym postępie technicznym można mówić przy grupie budowlano-ceramicznej, gdzie pojawili się gonciarze, strycharze i zdunowie. Funkcje ich wcześniej mogli wykonywać cieśle, murarze i garnarze. Dalsza specjalizacja objęła również rzemiosła włókienniczo-odzieżowe, gdzie pojawili się czapnicy i obruśnicy. W grupie drzewnej obserwujemy z kolei pewien regres, gdyż brak informacji o tokarzach. Znikają także miecznicy. Zawód ten należał do bardziej precyzyjnych i w nielicznych tylko wypadkach występował na terenie miast małych.⁵⁵

Powyższe spostrzeżenia obrazują nam pewne kierunki zmian, jakie zaszły w opolskiej wytwórczości w pierwszej połowie XVII w. W dalszym ciągu najsilniejsze były rzemiosła produkujące dla szerokich mas ludności miejskiej i wiejskiej: kowalstwo, szewstwo, krawiectwo, sukiennictwo i tkactwo. Przedstawiciele tych zawodów najczęściej występują przed sądami miejskimi.⁵⁶ Wyroby ich przeznaczone były na zaspokojenie rynku wewnętrznego w miasteczku oraz rozwijającej się od czasów kasztelana lubelskiego — Stanisława Słupeckiego — włości opolskiej Słupeckich. Z tym zjawiskiem należy wiązać rozwój ogarniający rzemiosła tkackie, które pracowały na potrzeby dworu.⁵⁷ Podobne posługi świadczyli przedstawiciele pozostałych zawodów.⁵⁸

Osobnego omówienia wymagają zmiany, jakie objęły zawody budowlane. Na rozwój ten złożyły się głównie dwie przyczyny. Pierwsza i chyba ważniejsza, to upowszechnienie się budownictwa murowanego na te-

⁵⁵ Por. Baranowski: *op. cit.*, s. 46—47.

⁵⁶ WAPL, KmO, 1, 9, *passim*.

⁵⁷ Brakuje danych z pierwszej połowy XVII w. W roku 1670 przed sąd radziecki zostali powołani sukiennicy. Dwór opolski zarzucał im, że fałszowali i kradli wełnę otrzymaną do przerobienia na sukno. Por. WAPL, KmO, 10 — księga radziecka z lat 1668—1710, s. 238, 242, 250, 283.

⁵⁸ Także z roku 1670 pochodzi informacja o sporze cechmistrza Wojciecha Wiczorka z innym stelmachem Mikołajem Mrowickim o pobicie z okazji „roboty dworskiej”. Chodziło o naprawienie koła. Mrowicki zaś „[...] według dawnego oby- czaju uplatał dwa wasągi dla zamku”, WAPL, KmO, 10, s. 213.

renie miasteczka w końcu XVI w.⁶⁰ Wymagało to zwiększenia liczby majstrów, a także specjalizacji produkcji. Stąd pojawili się zdunowie i strycharze. Nie przypadkowo — jak się wydaje — rozwój zawodów związanych z budownictwem nastąpił w Opolu, centrum dóbr Słupeckich. Od końca XVI w. mocno rysują się przecież zjawiska monopolizowania inwestycji budowlanych przez szlachtę, magnaterię i duchowieństwo.⁶⁰ Rozwój rzemiosł budowlanych na terenie Opola jest więc dość prawidłowy.

Jeżeli porównalibyśmy zaprezentowane powyżej wnioski na temat rozwoju opolskiej wytwórczości w XVI i pierwszej połowie XVII w. z zapisami rejestrów poborowych końca XVI i XVII w., jeszcze raz uwidoczni się zupełna nieprzydatność prezentowanych w tych spisach danych dla badań nad rzemiosłem.⁶¹ W roku 1582 poborcy odnotowali w Opolu 14 rzemieślników⁶², w 1626 już tylko po dwu szewców, krawców i kowali⁶³. Z kolei w roku 1663 znalazło się w spisie dwu szewców i dwu kowali.⁶⁴ Nie ufając konkretnym cyfrom można jednak przyjąć, że oddają one właściwe proporcje. Z powyższych danych wynika ogólna tendencja regresu rzemiosła w XVII w.⁶⁵

Przyczyny jego tkwiły w zjawiskach ogólniejszych. Wobec spadku siły nabywczej chłopą, włączanego coraz bardziej w jarzmo systemu pańszczyźnianego, maleje chłonność rynku. Rzemieślnicy wobec braku popytu na wyroby muszą zaprzestać częściowo produkcji i przejść do innych zajęć. Uwidoczniło się to we wzrastającej do końca XVI w. agraryzacji miasteczka. Na podstawie przebadanych testamentów i inwentarzy rzemieślniczych można stwierdzić, iż od początku XVII w. rośnie w nich ilość pól, zagonów, stodół, folwarczków, inwentarza żywego i martwego.⁶⁶ Wzrasta zarazem obrót ziemią.

W związku z tym zjawiskiem rysuje się interesujące spostrzeżenie metodyczne. Wielokrotnie wnioski na temat braku lub wystąpienia zjawii-

⁶⁰ Pierwsze wzmianki o budynkach murowanych pojawiają się w połowie lat siedemdziesiątych. Zbiega się to z pojawieniem się pierwszych murarzy, których księgi notują od r. 1582.

⁶¹ Por. Wyrobisz: *Badania...*, s. 135.

⁶² Wszechstronnej krytyki rejestrów dokonał i ich przydatność dla badań nad rzemiosłem ocenił M. Horn: *Rzemiosło miejskie...*, s. 151—156 oraz *Ruch budowlany w miastach ziemi sanockiej i przemyskiej w latach 1550—1650 na tle przesłanek urbanizacyjnych*, Opole 1968, s. 15 i n.

⁶³ AGAD, ASK, 33, k. 60v.

⁶⁴ *Rejestr poborowy woj. lubelskiego z r. 1620—1626*, wyd. J. Kolasa i K. Schuster, Wrocław 1957, s. 108.

⁶⁵ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie. Rkps 7209/III, k. 102v.

⁶⁶ Podobnie stwierdził Jan Małecki, charakteryzując miasta woj. krakowskiego w oparciu o rejestry poborowe. Por. *id.*: *Rynek regionalny...*, s. 66.

⁶⁷ Por. WAPL, KmO, 9, s. 14—15, 48—49, 51—53, 67—68, 139, 184, 201, 245, 279—281, 324—325; 1 — s. 157—160, 275—277; 8 — s. 583—585.

ska kryzysu w rzemiośle w początkach XVII w. argumentowano wzrostem liczby rzemieślników w badanych ośrodkach miejskich.⁶⁷ Rodzi się pytanie czy stwierdzony w ten sposób rozwój, względnie stabilizacja, nie były pozorne. Liczba rzemieślników nie zmniejszała się, ale wobec kurczenia się rynku i braku zapotrzebowania na ich wyroby zajmowali się oni produkcją tylko w małym procencie swej pracy, resztę czasu poświęcając np. uprawie ziemi. Pomimo rozwoju ilościowego, spadała produkcja globalna. Spostrzeżenia powyższe rysują się właśnie na przykładzie opolskim. Problem wymaga jednak dokładnego rozpatrzenia. Nie można zwłaszcza wyrokować bez poznania zagadnień rynkowych i kontaktów z rzemiosłem wiejskim.

РЕЗЮМЕ

В статье затронуты проблемы ремесленного производства в небольшом частном городке Ополе, расположенном на территории давнего Люблинского воеводства, в период XVI — первой половины XVII в. Успешное развитие поселка в это время было обусловлено общими тенденциями в развитии производства в Польше, а также некоторыми специфическими чертами, к которым автор причисляет заботу владельцев Слупецких о хорошем хозяйственном состоянии города. Это явление особенно заметно в первой половине XVI в.

Весь исследуемый период развития опольского производства отчетливо делится на два этапа. Цезурой является получение ремесленниками королевского разрешения на организацию цехов, выданное Сигизмундом Августом 8 марта 1569 г. Первый этап характеризуется появлением на территории городка новых специальностей, а также количественным увеличением уже имеющих професий, особенно большой наплыв ремесленников в Ополе мы наблюдаем с 1565 г.

По королевской привилегии предполагалось возникновение 7 цехов, в четырех из которых группировались бы ремесленники, работающие с одним сырьем (древесина, кожа, шерсть, железо), а три, остальные, носили бы сборный характер. Установленная после 1569 г. организационная структура не выдержала, однако, испытания временем, и, как свидетельствуют записи второй половины XVII в., подвергалась огромным изменениям. В записях говорится о пяти цехах: сапожническом, портновском, кузнечном, сукнодельном и хлебопекарном, в которых группировались также представители близких им специальностей. Автор считает причиной этого те изменения, которые произошли во второй половине XVI века в общественном разделении труда. Именно вследствие этих изменений опольское ремесло становилось все боль-

⁶⁷ Por. Horn: *Rzemiosło miejskie...*, s. 160, 162.

ше помещичьим, служащим своим производством помещичьему дому Слупецких и их подданным.

R É S U M É

L'auteur s'occupe des problèmes de la production artisanale à Opole, une petite ville privée située dans l'ancienne voïvodie de Lublin, au XVI-e s. et dans la première moitié du XVII-e s. Le bon développement de cette colonie était, à cette époque, conditionné par les tendances générales influençant le développement de la production en Pologne, et par certains traits spécifiques, auxquels, à mon avis, il faut compter le fait que les propriétaires, les Ślupecki, étaient soucieux du bon état économique de la ville, ce qui se manifestait surtout à partir de la moitié du XVI-e siècle.

Toute la période examinée de la production artisanale à Opole se divise en deux étapes distinctes, où l'obtention de la permission d'organiser les corporations par les artisans — délivrée le 8 mars 1569 par Sigismond-Auguste — peut être considérée comme le point de délimitation. La première étape se caractérise par la formation, dans cette petite ville, de nouvelles spécialités et par l'augmentation de la quantité des métiers déjà existant. Une affluence particulièrement grande des artisans à Opole est observée depuis 1565.

Selon le privilège royal, il y avait sept corporations dont quatre groupaient les artisans employés au traitement de la même matière première (bois, cuir, laine, fer), et trois avaient le caractère collectif. La structure d'organisation, établie en 1569, n'a pas soutenu l'épreuve du temps et — comme il résulte des notes datant de la deuxième moitié du XVII-e siècle — a subi d'importantes transformations. Les notes font mention de 5 corporations (cordonniers, tailleurs, forgerons, drapiers et boulangers) qui groupaient également les représentants des branches analogues.

Ces transformations ont subi l'influence, paraît-il, des changements dans la répartition sociale du travail, ayant eu lieu dans la seconde moitié du XVI-e s. et se faisant observer clairement depuis la fin de ce siècle-là. Grâce à ces changements l'artisanat d'Opole destinait ses produits de plus en plus pour les besoins de la cour des Ślupecki et ses sujets. On observe alors les tendances de régression de l'artisanat, ce qui est un trait général en Pologne.